

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
 Глухівського НПУ
 ім. О. Довженка
Марина ХРОЛЕНКО
 ім'я, прізвище
 « 28 » 28 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА

навчальної дисципліни

«ЗООПСИХОЛОГІЯ ТА ПОРІВНЯЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ»

Галузь знань: 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 053 Психологія

Предметна спеціальність:

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

Освітньо-професійна програма: «Психологія»

Статус: цикл професійної підготовки, нормативна дисципліна

Структурні підрозділи, відповідальні за реалізацію навчальної дисципліни:

Навчально-науковий інститут педагогіки і психології

Кафедра: педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту

Форма навчання	Курс	Семестр	Загальне навантаження		Кількість годин				Вид семестрового контролю	
			Європейські кредити	Години	Аудиторні заняття			Самостійна робота, в т.ч. ІРС	Залік	Іспит
					Всього	Лекції	Практичні заняття			
Денна	II	3	3	90	30	16	14	60	-	+
Заочна	II	3	3	90	10	6	4	80	-	+

Робочу програму складено на основі: Стандарту вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня, галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія (затвердженого та введеного в дію наказом Міністерством освіти і науки України від 24.04.2019 року № 565) та змін до Стандарту, затверджених наказами Міністерства освіти і науки України № 1583 від 29.12.2023 р., № 842 від 13.06.2024 р., Професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти», затвердженого наказом Мінекономіки № 2425 від 24.12.2020 р., Професійного стандарту «Практичний психолог (соціальна сфера)», затвердженого наказом Мінекономіки № 211 від 03.02.2021 р., освітньо-професійної програми «Психологія», навчального плану підготовки бакалаврів спеціальності 053 Психологія Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

Укладач робочої програми: Юрій РЯБКО, асистент кафедри педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту

(підпис)

ЗАТВЕРДЖЕНО

кафедрою педагогіки, психології, соціальної роботи та менеджменту
протокол від «27» серпня 2024 року №1

Завідувач кафедри Павло БІЛЧЕНКО, кандидат педагогічних наук, доцент

(підпис)

ЗАТВЕРДЖЕНО

вченою радою ННІ Педагогіки і психології
протокол від «28» серпня 2024 року № 7

Голова вченої ради ННІ Педагогіки і психології Андрій ШЕРУДИЛО,
кандидат педагогічних наук, доцент

(підпис)

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньої програми Інга ПОЛІЛУЄВА, кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри педагогіки, психології, соціальної роботи та
менеджменту

(підпис)

1. Пояснювальна записка

Навчальна дисципліна «Зоопсихологія та порівняльна» вивчає психіку тварин, її розвиток у онто-та філогенезі, психічне регулювання поведінки як окремої тварини та і в групах тварин, спільні закономірності походження і розвитку психіки тварин і людини, загальне і відмінне в їхній психічній діяльності, що не тільки надає здобувачам освіти можливість використання зоопсихологічних знань у психологічній практиці, але й має світоглядне значення.

Навчальна дисципліна «Зоопсихологія та порівняльна психологія» є обов'язковим компонентом освітньої програми «Психологія».

Мета навчальної дисципліни: засвоєння здобувачами освіти наукового підходу до розуміння виникнення, функціонування та проявів психічних явищ у тварин та людини протягом філо- та онтогенезу, їх порівняльна характеристика.

Завдання навчального курсу:

1) вивчення основних етапів становлення зоопсихології та порівняльної психології як науки, її предмету, структури, завдань, морально-етичних принципів;

2) ознайомлення з методами вивчення поведінки та психіки тварин і людини, набуття практичних навичок користування деякими з них;

3) формування екологічної свідомості студентів, зокрема екоцентричного її типу (формування позитивного ставлення до тварин, уявлень про нерозривний зв'язок існування тваринного світу та людського суспільства, бережного ставлення до всіх представників живої природи).

4) створення умов для кращого розуміння основних закономірностей виникнення, розвитку та функціонування психіки на різних етапах філогенезу та онтогенезу людини та тварин, їх порівняльної характеристики, сприяння умінню використовувати отримані знання у практичній діяльності, співвідносити їх з практикою педагогічної діяльності на засадах особистісно-зорієнтованого підходу.

Пререквізити: необхідні для вивчення освітнього компонента, формуються під час засвоєння ОК: «Загальна психологія з практикумом».

Основні навчальні компетентності як результат успішного засвоєння навчального курсу

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 5. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Фахові компетентності (ФК)

ФК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології

ФК2. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.

ФК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків (зокрема, в контексті організації заходів раннього втручання).

ФК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел

ФК 12. Здатність до особистісної рефлексії в межах професійних компетенцій, розуміння динаміки міжособистісних стосунків та керування ними.

Програмні результати навчання (ПРН)

ПРН 1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання

ПРН 2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань

ПРН 3. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.

Організація навчання

Види занять. Лекція-бесіда, передбачає безпосередній контакт викладача з аудиторією. Запитання адресуються до всіх, студенти відповідають з місця; викладач піклується про те, щоб запитання не залишалися без відповіді. Запитання не для контролю знань, а для з'ясування рівня орієнтованості і пізнання здобувачів освіти з проблем курсу, міри їх готовності до сприйняття наступного матеріалу. В умовах карантину (дистанційне навчання) лекційні заняття проводяться на платформі ZOOM.

Практичне заняття передбачає детальний розгляд здобувачами освіти окремих теоретичних положень курсу та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання відповідно до сформованих завдань. Перелік тем практичної роботи визначається робочою навчальною програмою дисципліни. Практичне заняття включає: проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок здобувачів освіти; постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення за участю студентів, - розв'язування контрольних завдань, їх перевірку, оцінювання. Оцінки, отримані студентом за окремі практичні заняття, зараховуються під час виставлення підсумкової оцінки з даної навчальної дисципліни. В умовах карантину (дистанційне навчання) практичні заняття проводяться з використанням сервісу classroom google.

Самостійна робота студента (СРС) - це самостійна діяльність-учіння здобувачів освіти, яку викладач планує разом зі студентом, але виконує її студент за завданнями та під методичним керівництвом і контролем викладача. Зміст самостійної роботи за темами визначається робочою програмою навчальної дисципліни і передбачає:

- 1) опрацювання лекційного матеріалу;
- 2) підготовку до практичного заняття;
- 3) виконання творчих робіт за запропонованою тематикою;
- 4) роботу з термінологічним словником;
- 5) роботу з науковими першоджерелами, ознайомлення з новинками наукової літератури;

В умовах дистанційного навчання планування самостійної роботи студентів, методичне керівництво і контроль за її виконанням відбувається з використанням платформи ZOOM.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться **90 годин (3 кредитів ECTS)**.

Передбачається виконання чотирьох модульних робіт за результатами кожного з чотирьох змістових модулів.

Підсумковий контроль -іспит.

Освітні технології організації навчання та викладання: особистісно-орієнтовані (технологія індивідуального навчання, технологія активного навчання та самонавчання, технологія евристичного навчання); активні та інтерактивні технології проведення занять (технологія розвитку критичного мислення, технологія проведення дискусій, тощо).

Заняття містять теоретичні та практичні блоки.

Методи навчання

Для забезпечення ефективного засвоєння матеріалу курсу застосовуються різноманітні методи навчання, які охоплюють наступні аспекти:

Методи організації та проведення навчального процесу:

- вербальні (лекція у форматі монологу, лекція-обговорення, проблемно-орієнтована лекція);

- візуальні (використання презентацій, демонстрація матеріалів, застосування опорних схем і конспектів);

- практичні (виконання практичних завдань).

Методи мотивації та стимулювання пізнавальної активності:

- проблемний виклад інформації;

- звернення до реального життєвого досвіду студентів;

- організація навчальних дискусій.

Методи оцінювання та самоконтролю результатів навчання:

- усне оцінювання знань;

- письмовий контроль;

- самооцінка та взаємний контроль між студентами;

- аналіз відповідей.

2. Опис навчальної дисципліни Зоопсихологія та порівняльна психологія»

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
Кількість кредитів ECTS – 3	Галузь знань: <u>05 Соціальні та поведінкові науки</u> Спеціальність: 053 Психологія	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
		Статус – обов’язкова	
Модулів – 3 Змістових модулів – 3 Загальна кількість годин – 90.	Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський) Освітня програма: «Психологія»	Рік підготовки	
		2-й	2-й
		Семестр	
		4-й	4-й
		Лекційні заняття	
		16 год.	6 год.
		Практичні заняття	
		14 год.	4 год.
		Самостійна робота	
		60 год.	80 год.
Вид контролю – екзамен			

2.1. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. ПРОБЛЕМИ ПОХОДЖЕННЯ, ВИВЧЕННЯ ПСИХІКИ, ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ РІЗНИХ ФОРМ ПОВЕДІНКИ ТВАРИН У ЗООПСИХОЛОГІЇ ТА ПОРІВНЯЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ.

Тема 1. Історія розвитку зоопсихології та порівняльної психології. Предмет, завдання та принципи науки. 1. Історичні передумови виникнення зоопсихології. Погляди на психіку тварин у працях Лукреція, Платона, Арістотеля, Ламеттрі, Кондільяка, Ламарка, Дарвіна. 2. Криза у вивченні поведінки тварин. 3. Порівняльна психологія та зоопсихологія: спільне та відмінне у предметі. Теоретичні та прикладні завдання науки. 4. Місце зоопсихології в системі наукового знання. 5. Методи вивчення психіки людини та тварини.

Тема 2. Дослідження поведінки тварин. 1. Етологія яку наука про поведінку тварин. 2. Основні напрями вивчення поведінки тварин: реєстрація етограм, комунікації тварин, біологічні ритми, еволюційні причини поведінки. 3. Типи адаптивної поведінки: демонстративна, територіальна, егоїстична, соціальна, оборонна, шлюбна та ритуалізована.

Тема 3. Інстинктивна поведінка – основа життєдіяльності організму. 1. Проблема інстинкту і наочіння. 2. Інстинктивна поведінка. Реалізація видового досвіду в індивідуальній поведінці. Етологічна концепція інстинктивної поведінки (К. Лоренц, Н. Тінберген). Інстинктивна поведінка і спілкування.

Тема 4. Наочіння – основа набутої поведінки. 1. Загальна характеристика процесу наочіння. 2. Класифікація наочіння: звикання (габітуція), сенсифікація, класичне та інструментальне обумовлення, латентне наочіння, інсайт, імпринтинг, облігатне та факультативне наочіння. 3. Методи вивчення процесу наочіння у тварин.

Тема 5. Соціальна поведінка тварин. 1. Структура суспільства і механізми її підтримання. 2. Репродуктивна поведінка. 3. Роль агресії у підтриманні структури суспільства. 4. Форми організації суспільств тварин. 5. Ієрархія: організаційні форми приматів, ієрархічні стосунки людей.

Тема 6. Комунікативна поведінка тварин. 1. Біологічне сигнальне поле. 2. Мова тварин. 3. Способи комунікації тварин. Тактильна чутливість. Зорова, акустична, хемокомунікація.

Змістовий модуль 2. РОЗВИТОК ПСИХІКИ ТВАРИН У ОНТОГЕНЕЗІ.

Тема 7. Розвиток психічної діяльності тварин в онтогенезі.

1. Проблема онтогенезу поведінки. 2. Розвиток психічної діяльності в пренатальному періоді. 3. Вроджене і набуто в пренатальному розвитку поведінки. 4. Порівняльний огляд розвитку рухової активності зародка. 5. Пренатальний розвиток сенсорних здібностей і елементів спілкування. 6. Ембріогенез і розвиток психічного відображення.

Тема 8. Розвиток психічної діяльності в ранньому постнатальному періоді. 1. Особливості постнатального розвитку поведінки тварин: пре- і постнатальний розвиток психічної діяльності; постембріональний розвиток поведінки у зріло- і незрілонароджених хребетних тварин; значення піклування про потомство. 2. Інстинктивна поведінка в ранньому постнатальному періоді. Інстинктивні рухи. Вроджене впізнавання. Вроджене впізнавання і ранній досвід. 3. Ранній досвід. Облігатне наочіння. Реакція слідування. Закарбування. Статеве закарбування. Ранне факультативне наочіння. 4. Пізнавальні аспекти ранньої постнатальної поведінки. Дослідницька поведінка. Облігатне наочіння і орієнтація. Ранне факультативне наочіння і орієнтація. Ранне маніпулювання та його пізнавальне значення. 5. Ранне формування спілкування..

Тема 9. Розвиток психічної діяльності в ювенільному (ігровому) періоді.

1. Загальна характеристика гри у тварин. 2. Вдосконалення ігрової активності у іграх тварин. Маніпулятивні ігри та їх біологічна обумовленість. Ювенільне маніпулювання і доросла поведінка. 3. Формування спілкування в іграх тварин. Спільні ігри та їх значення для дорослої поведінки. Ігрова сигналізація. 4. Пізнавальна функція ігрової активності тварин. Гра і дослідницька поведінка. Інстинктивні основи ігрового пізнання. Вищі форми ігрової дослідницької діяльності тварин.

Змістовий модуль 3. ЕВОЛЮЦІЙНІ, ПОРІВНЯЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗООПСИХОЛОГІЇ І ПОРІВНЯЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.

Тема 10. Еволюція психіки. 1. Нижчий рівень психічного розвитку. 2. Вищий рівень елементарної сенсорної психіки. 3. Зачатки вищих форм поведінки. 4. Нижчий рівень розвитку перцептивної психіки. 5. Вищий рівень розвитку перцептивної психіки.

Тема 11. Мислення та інтелект. 1. Визначення мислення та інтелекту людини. 2. Проблема інтелекту тварин. 3. Мислення людини і розсудлива діяльність тварин. 4. Експериментальне вивчення розсудливої діяльності. 5. Вивчення здатності тварин до узагальнення і абстрагування. 6. Роль розсудливої діяльності у поведінці тварин.

Тема 12. Порівняльне вивчення психіки тварин і людини. 1. Порівняльні дослідження онтогенезу тварин і людини. Філогенез онтогенезу і піклування про потомство. 2. Порівняльні дослідження антропогенетично значимих особливостей психіки на різних еволюційних рівнях. Цілеспрямоване перетворення об'єктів середовища. Здатність до символізації, спільної діяльності, усвідомлення себе, засвоєння готового досвіду від інших. 3. Дослідження розвитку психіки в антропогенезі (палеопсихологія).

Тема 13. Прикладні аспекти зоопсихології та порівняльної психології. 1. Використання знань про психіку і поведінку тварин у господарській діяльності людини, що ґрунтуються на життєвому досвіді. 2. Використання зоопсихологічних знань у діяльності людини: у господарській та промисловій діяльності, у природоохоронній діяльності. 3. Використання зоопсихологічних знань у психотерапії та розвиваючій роботі з дітьми: утримання домашніх тварин, анімалотерапія.

2.2. Структура навчальної дисципліни (денна / заочна форма)

Назва теми	Кількість годин, відведених на:		
	лекції	практичні заняття	СРС
Змістовий модуль 1. Проблеми походження, вивчення психіки, особливостей прояву різних форм поведінки тварин у зоопсихології та порівняльній психології.			
Тема 1. Історія розвитку зоопсихології та порівняльної психології. Предмет, завдання та принципи науки.	1/1	1/1	6/6
Тема 2. Дослідження поведінки тварин.	1/1	1/1	6/6
Тема 3. Інстинктивна поведінка – основа життєдіяльності організму.	2/1	1/1	4/6
Тема 4. Научіння – основа набутої поведінки.	2/1	1/0	4/6
Тема 5. Соціальна поведінка тварин.	2/1	1/0	6/6
Тема 6. Комунікативна поведінка тварин.	2/0	1/0	4/6
Змістовий модуль 2. Розвиток психіки тварин у онтогенезі.			
Тема 7. Розвиток психічної діяльності тварин в онтогенезі.	-/-	2/1	4/6
Тема 8. Розвиток психічної діяльності в ранньому постнатальному періоді.	-/-	1/0	4/6
Тема 9. Розвиток психічної діяльності в ювенільному (ігровому) періоді.	-/-	1/0	4/6
Змістовий модуль 3. Еволюційні, порівняльні та прикладні аспекти зоопсихології і порівняльної психології.			
Тема 10. Еволюція психіки.	2/0	1/1	4/6
Тема 11. Мислення та інтелект.	2/0	1/0	4/6
Тема 12. Порівняльне вивчення психіки тварин і людини.	1/1	1/0	4/6
Тема 13. Прикладні аспекти зоопсихології та порівняльної психології.	1/0	1/0	6/8

Разом	16/6	14/4	60/80
-------	------	------	-------

2

2.4. Зміст лекційного курсу

Номер теми	Перелік тем лекцій, їх анотації*	Кількість годин
1	<p>Зоопсихологія та порівняльна психологія. Дослідження поведінки тварин.</p> <p>Історичні передумови виникнення зоопсихології. Погляди на психіку тварин у працях Лукреція, Платона, Арістотеля, Ламеттрі, Кондільяка, Ламарка, Дарвіна. Криза у вивченні поведінки тварин. 3. Порівняльна психологія та зоопсихологія: спільне та відмінне у предметі. Теоретичні та прикладні завдання науки. Місце зоопсихології в системі наукового знання. Методи вивчення психіки людини та тварини. [1, 156 с.] [10, с. 24-66, 194-241]</p>	2/1
2	<p>Інстинктивна поведінка. Научіння в житті тварин.</p> <p>Проблема інстинкту і научіння. Інстинктивна поведінка. Реалізація видового досвіду в індивідуальній поведінці. Етологія яку наука про поведінку тварин. Основні напрями вивчення поведінки тварин: реєстрація етограм, комунікації тварин, біологічні ритми, еволюційні причини поведінки. Види інстинктивної поведінки Міграційні інстинкти.Шлюбні інстинкти. Інстинкти будівництва гнізд. Інстинкти турботи про потомство. Захисні інстинкти . Інстинкти здобування їжі. Орієнтовно-дослідницькі інстинкти. Проблема співвідношення інстинкту і рефлексу. Типи адаптивної поведінки: демонстративна, територіальна, егоїстична, соціальна, оборонна, шлюбна та ритуалізована. Етологічна концепція інстинктивної поведінки (К. Лоренц, Н. Тінберген). Комплекс фіксованих дій. Інстинктивна поведінка і спілкування. Загальна характеристика процесу научіння. Класифікація научіння: звикання (габітуація), сенсibilізація, класичне та інструментальне обумовлення, латентне научіння, інсайт, імпринтинг, облігатне та факультативне научіння. Методи вивчення процесу научіння у тварин. Неасоціативне навчання. Асоціативне навчання Когнітивне навчання.Дресування. [10, с. 24-66]</p>	4/1
3	<p>Соціальна поведінка тварин. Піклування про потомство.</p> <p>Структура суспільства і механізми її підтримання. Ієрархія у тварин. «Політика» у тварин. Репродуктивна поведінка. Шлюбні відносини у тварин, різновиди шлюбних стосунків. Піклування про потомство. Теорія батьківського внеску. Конфлікт батьків і потомства (Р. Данбар). Роль агресії у підтриманні структури суспільства. Форми організації суспільств тварин. Ієрархія: організаційні форми приматів, ієрархічні стосунки людей. [2, с. 63-115]; [3, с. 59-111]</p>	2/1
4	<p>Комунікація у тварин. Емоції і мотивація тварин.</p> <p>Мова тварин. Біологічне сигнальне поле Способи комунікації тварин. Тактильна чутливість. Зорова, акустична, хемокомунікація. Характеристика гри у тварин: види, функції. Функції емоцій. Прояви емоцій у тварин.</p>	2/0

5	Мислення, інтелект, свідомість у тварин. Визначення мислення та інтелекту людини. Проблема інтелекту тварин. Мислення людини і розсудлива діяльність тварин. Експериментальне вивчення розсудливої діяльності. Вивчення здатності тварин до узагальнення і абстрагування. Роль розсудливої діяльності у поведінці тварин.	2/0
6	Еволюція психіки в філогенезі. Погляди на виникнення психіки. Концепція Леонт'єва – Фабрі. Загальна характеристика елементарної сенсорної психіки. Нижчий рівень сенсорної психіки. Вищий рівень елементарної сенсорної психіки. Контрольні питання та тестові завдання для самоперевірки. Загальна характеристика перцептивної психіки. Нижчий рівень розвитку перцептивної психіки. Вищий рівень розвитку перцептивної психіки. Найвищий рівень розвитку перцептивної психіки.	2/0
7	Порівняльне вивчення психіки тварин і людини. Нижчий рівень психічного розвитку. Вищий рівень елементарної сенсорної психіки. Зачатки вищих форм поведінки. Нижчий рівень розвитку перцептивної психіки. Вищий рівень розвитку перцептивної психіки. Порівняльне вивчення розумової діяльності тварин за допомогою методик, розроблених Л. В. Крушинським	2/1
Разом за семестр		18/4

2.5. Зміст практичних занять

Номер теми	Тема практичного заняття	Кількість годин
1	Історія розвитку зоопсихології та порівняльної психології. Дослідження поведінки тварин. 1. Історичні передумови виникнення зоопсихології. Погляди на психіку тварин у працях Лукреція, Платона, Арістотеля, Ламеттрі, Кондільяка, Ламарка, Дарвіна. 2. Криза у вивченні поведінки тварин. 3. Порівняльна психологія та зоопсихологія: спільне та відмінне у предметі. Теоретичні та прикладні завдання науки. 4. Місце зоопсихології в системі наукового знання. 5. Методи вивчення психіки людини та тварини. 6. Етологія яку наука про поведінку тварин. 7. Основні напрями вивчення поведінки тварин: реєстрація етограм, комунікації тварин, біологічні ритми, еволюційні причини поведінки.	1/1
2	Інстинктивна поведінка. Научіння в житті тварин. 1. Проблема інстинкту і научіння. 2. Інстинктивна поведінка. Реалізація видового досвіду в індивідуальній поведінці. Етологічна концепція інстинктивної поведінки (К. Лоренц, Н. Тінберген). Інстинктивна поведінка і спілкування. 3. Загальна характеристика процесу научіння. 4. Класифікація научіння: звикання (габітуція), сенсibilізація, класичне та інструментальне обумовлення, латентне научіння, інсайт, імпринтинг, облігатне та факультативне научіння. 5. Методи вивчення процесу научіння у тварин.	2/2
3	Соціальна поведінка і комунікація у тварин. 1. Структура суспільства і механізми її підтримання. 2.	1/1

	Репродуктивна поведінка. 3. Роль агресії у підтриманні структури суспільства. 4. Форми організації суспільств тварин. 5. Ієрархія: організаційні форми приматів, ієрархічні стосунки людей. 6. Біологічне сигнальне поле. 7. Мова тварин. 8. Способи комунікації тварин. Тактильна чутливість. Зорова, акустична, хемокомунікація. 9. Характеристика гри у тварин: види, функції.	
4	Еволюція психіки. 1. Нижчий рівень психічного розвитку. 2. Вищий рівень елементарної сенсорної психіки. 3. Зачатки вищих форм поведінки. 4. Нижчий рівень розвитку перцептивної психіки. 5. Вищий рівень розвитку перцептивної психіки.	1/0
5	Мислення та інтелект. 1. Визначення мислення та інтелекту людини. 2. Проблема інтелекту тварин. 3. Мислення людини і розсудлива діяльність тварин. 4. Експериментальне вивчення розсудливої діяльності. 5. Вивчення здатності тварин до узагальнення і абстрагування. 6. Роль розсудливої діяльності у поведінці тварин. 7. Проблема самосвідомості і її вивчення	1/0
	Розвиток психіки тварин у онтогенезі. 1. Проблема онтогенезу поведінки тварин. 2. Розвиток психічної діяльності в пренатальному періоді. 3. Вроджене і набуте в пренатальному розвитку поведінки. Інстинктивна поведінка в ранньому постнатальному періоді. Інстинктивні рухи. Вроджене впізнавання. Вроджене впізнавання і ранній досвід. 4. Ранній досвід. Облігатне навчання. Реакція слідування. Закарбування. Статеве закарбування. Ранне факультативне навчання. 5. Пізнавальні аспекти ранньої постнатальної поведінки. Дослідницька поведінка. Раннє маніпулювання та його пізнавальне значення. 6. Раннє формування спілкування. 7. Загальна характеристика гри у тварин. Пізнавальна функція ігрової активності тварин. Гра і дослідницька поведінка. 8. Інстинктивні основи ігрового пізнання. 9. Вищі форми ігрової дослідницької діяльності тварин..	4/1
6	Порівняльне вивчення психіки тварин і людини. 1. Порівняльні дослідження онтогенезу тварин і людини. Філогенез онтогенезу і піклування про потомство. 2. Порівняльні дослідження антропогенетично значимих особливостей психіки на різних еволюційних рівнях. Цілеспрямоване перетворення об'єктів середовища. Здатність до символізації, спільної діяльності, усвідомлення себе, засвоєння готового досвіду від інших. 3. Дослідження розвитку психіки в антропогенезі (палеопсихологія).	2/0
7	Прикладні аспекти зоопсихології та порівняльної психології. 1. Використання знань про психіку і поведінку тварин у господарській діяльності людини, що ґрунтуються на життєвому досвіді. 2. Використання зоопсихологічних знань у діяльності людини: у господарській та промисловій діяльності, у природоохоронній діяльності. 3. Використання зоопсихологічних знань у психотерапії та розвиваючій роботі з дітьми: утримання домашніх тварин, анімалотерапія.	2/1
	Разом за семестр	14/6

2.6. Зміст самостійної роботи

Номер теми	Зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	1. Опрацювати основну та додаткову літературу до теми.	6/6
2	2. Виконати письмово завдання практичної роботи, викласти у Гугл-Клас.	6/6
3	3. Повести роботу з термінологією: проаналізувати значення основних термінів, скласти глосарій. <i>Харчова поведінка. Комфортна поведінка. Оборонна поведінка.</i>	4/6
4	<i>Будівельна діяльність. Еурифаг. Стенофаг. Іхтіофаг.</i>	4/6
4	<i>Зоофаг. Фітофаг. М'ясоїдний. Запасання їжі. Симбіоз.</i>	6/6
6	<p><i>Грумінг. Тергорна реакція. Агресія. Агоністична поведінка. Демонстративна поведінка, територіальна поведінка, шлюбна поведінка, біологічні ритми, ритуалізована поведінка. Інстинкт. Імпринтинг. Фіксований комплекс дій (ФКД). Пошукова поведінка. Ключовий подразник. Релізери. Відображення.. Гідравлічна модель Лоренца. Етограма. Метод Каспар-Хаузера. Метод муляжів. Неасоційоване навчання, асоційоване навчання, звикання, сенсibilізація, класичний умовний рефлекс, інструментальний умовний рефлекс, оперантне навчання. Метод проб і помилок, когнітивні процеси, метод послідовного наближення, вільна оперантна поведінка, натуральні умовні рефлекс, імпринтинг, опосередковане навчання, облігатне навчання, факультативне навчання. Біологічне сигнальне поле. Видова дистанція. Внутрішньовидова агресія. Груповий запах. Групи еквіпотенціального типу. Індивідуалізоване співтовариство. Індивідуальна дистанція. Індивідуальна ділянка. Інтенсивне використання простору. Інтенсивний тип використання простору. Кочовий спосіб життя. Мікропопуляція. Суспільний інстинкт. Парцелярне угруповання. Персоніфіковане співтовариство. Просторова структура популяції. Ритуалізація поведінки. Соціальна поведінка. Стадний інстинкт. Екстенсивне використання простору. Екстенсивний тип використання простору. Органи чуття. Аналізатор. Рецептори. Інтерорецептори. Екстерорецептори. Пропріорецептори. Вістерорецептори. Вестибулорецептори. Контактні аналізатори. Дистантні аналізатори. Комунікації. Тактильна комунікація. Ольфакторна комунікація. Хемокомунікація. Візуальна комунікація. Акустична комунікація. Тактильна комунікація. Орган бічної лінії. Вібриси. Механорецептори. Грумінг. Смакові цибулини. Макросматіки. Мікросматіки. Аносматіки.</i></p> <p>4. Занотувати основні положення лекційного матеріалу.</p> <p>5. Провести рефлексію власного досвіду за даною темою, щодо можливості використання отриманих знань в професійній діяльності.</p> <p>6. Підготувати (знайти у відкритих джерелах, наявній літературі) матеріали за темою. Визначитись з питаннями,</p>	4/6

	які потребують додаткового обговорення а занятті для уточнення.	
7	1. Опрацювати основну та додаткову літературу до теми.	4/6
8	2. Виконати письмово завдання практичної роботи, викласти у Гугл-Клас.	4/6
9	3. Повести роботу з термінологією: проаналізувати значення основних термінів, скласти глосарій: <i>онтогенез, періоди розвитку, метаморфоз, стадія личинки, ембріональне навчання, пренатальний період, постнатальний період, ембріональний період, внутрішньоутробний період, період новонародженості, період змішаного вигодовування, період статевого дозрівання, період морфофізіологічної зрілості, ювенільний період, неонатальний період, ранній постнатальний період, ігровий період, підлітковий період, преадультний період, реакція скупчення, сенсорна депривація. гра, маніпулятивні ігри, ювенільне маніпулювання, ігрова сигналізація, локомоторні ігри, трофейні ігри, сексуальні ігри, стадний рефлекс, сигнальна спадковість.</i> 4. Занотувати основні положення лекційного матеріалу. 5. Провести рефлексію власного досвіду за даною темою, щодо можливості використання отриманих знань в професійній діяльності. 6. Підготувати (знайти у відкритих джерелах, наявній літературі) матеріали за темою. Визначитись з питаннями, які потребують додаткового обговорення а занятті для уточнення.	4/6
10	1. Опрацювати основну та додаткову літературу до теми. 2. Виконати письмово завдання практичної роботи, викласти у Гугл-Клас. 3. Повести роботу з термінологією: проаналізувати значення основних термінів, скласти глосарій: <i>тропізм, такси, кінез, ортокінез, клинокінез, тигмотаксис, термотаксис, геотаксис, фототаксис,</i>	4/6
11	<i>порівняльна психологія, елементарна сенсорна психіка, перцептивна психіка, сенсibiliзація, звикання, інтелект, нижча перцептивна психіка, вища перцептивна психіка, інтелектуальна психіка, антропогенез, діяльність, мова, мовлення, перша сигнальна система, друга сигнальна система, суспільні відносини, онтогенез, філогенез, К-стратегія, символізація, антропогенез, палеоневрологія, палеоконституціологія, психотерапія, анімалотерапія, циркове дресування, дератизація.</i>	4/6
12	4. Занотувати основні положення лекційного матеріалу. 5. Провести рефлексію власного досвіду за даною темою, щодо можливості використання отриманих знань в професійній діяльності. 6. Підготувати (знайти у відкритих джерелах, наявній літературі) матеріали за темою. Визначитись з питаннями, які потребують додаткового обговорення а занятті для уточнення.	4/6

2.7. Зміст індивідуальної роботи

№ п/п	Назва теми (модуля, змістового модуля) та зміст індивідуальної роботи	Кількість годин
1	<p>ЗМ 1. Проблеми походження, вивчення психіки, особливостей прояву різних форм поведінки тварин у зоопсихології та порівняльній психології</p> <p>Завдання: Матеріалістична психологія спочатку пов'язувала виникнення психіки з появою людини в процесі еволюції. Пізніше поширилися теорії, за якими психіка розглядалася як властивість живої матерії. Нарешті, наявність психіки стали вважати властивістю організмів, що мають нервову систему. Чи пояснює остання теорія проблему виникнення психіки?</p> <p>1. В якому зв'язку знаходяться поняття:</p> <ul style="list-style-type: none"> • "психіка" (А) та "відображення" (Б); • "психіка" (А) та "свідомість" (Б); • "відображення"(А) та "рефлекс" (Б); • "психіка" (А) та "інстинкт" (Б). <p>2. Із указаних у дужках слів вибрати ті, що знаходяться до даного терміна в такому ж відношенні, як і слова в наведеному нижче зразку.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Матерія — ... (природа, речовина, відображення, дія). Зразок: мозок –психіка. • Нервовий процес -... (рефлекс, відображення, об'єктивне, матеріальне, психічне). Зразок: свідомість — суб'єктивність. • Свідомість — ...(психічне, реальне, ідеальне, активне). Зразок: мозок — матеріальне. • Психічне — ...(активне, вторинне, похідне, об'єктивне). Зразок: фізичне — первинне. 	
2	<p>ЗМ 2. Розвиток психіки тварин у онтогенезі.</p> <p>Завдання: 1. Яку форму поведінки характеризують факти, викладені нижче? Як вони називаються?</p> <p>А. Гусенята, які щойно вилупилися з яйця, відразу слідуєть за матір'ю. Будь-який об'єкт середньої величини, який рухається та відтворює шум, може викликати подібну реакцію у гусеняти. Якщо людина рухається та розмовляє в присутності такого маленького гусеняти, воно починає слідувати за людиною, нібито за матір'ю.</p> <p>Б. Є достовірний факт, коли під час Першої світової війни птахи змінювали перелітні шляхи, які проходили через охоплену тривалою позиційною війною рівнину Південної Франції.</p> <p>В. Дятли — мешканці центральних регіонів нашої країни — добувають корм, довбаючи кору дерев. Коли цих дятлів перевезли до Каліфорнії, вони перестали довбати кору дерев та добували корм іншим шляхом. Через декілька років їх нащадки були перевезені назад, і дятли знову почали добувати корм за допомогою довбання.</p> <p>2. Назвіть форми відображення, про які йдеться в кожному з наведених прикладів, та визначіть їх сутність.</p> <p>А. Личинка березового слоника розрізає березовий листок за</p>	

	<p>ідеальною геометричною формою, яка наближена до оптимальної математично розрахованої структури, щоб потім звернути його в трубочку та використати для перетворення на ляльку. Комар відкладає яйця на поверхню води і ніколи не відкладає їх на суші, де вони висохнуть.</p> <p>Б. Бджола заповнює порожні щільники медом, потім відкладає потрібну кількість меду, запечатує щільники. Однак, якщо в умовах спеціального досвіду відрізається весь низ щільників, і мед, який бджола кладе в них, провалюється, бджола продовжує запечатувати порожні щільники через певний період.</p> <p>В. Відомо, що собака, який перебігає вулицю, не кидається прямо під автомашину, яка рухається, а робить петлю, враховуючи рух машини та навіть швидкість, що збільшується.</p> <p>3. Який механізм кожної з наступних реакцій? Що спільного та відмінного у механізмах цих реакцій?</p> <p>А. Рухи дощового черв'яка визначаються світлочутливістю клітин правого та лівого боків тіла, тому черв'як автоматично прямує до темніших ланок.</p> <p>Б. Якщо крапнути у воду соляної кислоти, амеба миттєво починає віддалятися від місця з підвищеною концентрацією цієї речовини.</p> <p>В. У дитини вже в перші дві години після народження можна спостерігати характерні смоктальні рухи, якщо торкнутися соскою до її губ.</p> <p>Г. Метелики завжди летять до джерела світла, тому вони часто гинуть. Вони гинуть масами від запаленої свічки або б'ються об електричну лампочку, не в змозі відірватися від неї</p>	
3	<p>ЗМ 3. Еволюційні, порівняльні та прикладні аспекти зоопсихології і порівняльної психології.</p> <p>Завдання.</p> <p>1. Один шимпанзе не відзначався кмітливістю. Він неодноразово бачив, як інші мавпи використовували ящик як підставку. Замість того щоб посунути його в напрямку до принади, він або ж влезив на нього і стрибав вертикально, хоча принада була в іншому місці, або ж намагався підстрибнути із землі. Він не міг повторити дію в цілому і копіював лише окремі її частини. Тільки після багатьох демонстрацій правильної дії він зміг повторити її.</p> <p>Про що свідчить цей випадок? Чому цей шимпанзе виявився нездатним розв'язати задачу, доступну іншим?</p> <p>2. На Галапагоських островах "в'юрець обстежує дерево, бачить дірку з черв'яком, кудись летить, знаходить там кактус, відщеплює голку, бере її дзьобом, летить до дерева та починає голкою виймати черв'яка.</p> <p>Про що "думав" в'юрець, коли летів до кактуса і коли повер-тався назад?"</p> <p>Чи можлива поведінка без задалегідь "запланованої" мети? У чому відмінність людської цілеспрямованості від біологічної мети птахів та інших вищих тварин?</p> <p>3. Шимпанзе Рафаель (у дослідах Павлова та Орбелі) навчився заливати вогонь, який заважав йому дістати ласощі з ящика, набираючи в кружку воду з бака. В одному з чергових дослідів ящик з апельсином та вогнем, який горів перед отвором ящика, було розташовано на плоту на озері. На іншому плоту, поєднаному з</p>	

	<p>першим бамбуковою перекладинкою, поставили відомий Рафаелю бак з водою. Шимпанзе, щоб залити вогонь, переходив по перекладинці на інший пліт до баку, не завваживши, що можна зачерпнути води з озера.</p> <p>Яка особливість психічного відображення мавпи (у порівнянні з психічним відображенням людини) проявляється у даному прикладі?</p> <p>4. Н. Н. Ладигіна-Котс порівнювала наслідуване конструювання шимпанзе та дитини трьох з половиною років. Були визначені такі факти:</p> <p>А. Один з них міг скласти фігуру з двох-трьох частин в тому випадку, якщо перед ним знаходилася фігура-зразок, інший міг виконати завдання за відсутності зразка, по пам'яті.</p> <p>Б. Одна з причин помилок конструктора полягала в тому, що він, побачивши фігуру-зразок, відмовлявся робити її, а робив подібну тій, яку бачив в попередньому досліді.</p> <p>В. Як шимпанзе, так і людина під час вибору елементів, які пропонуються для конструювання, спокушались їх новизною, незвичайністю. Однак якщо один брав непотрібний елемент та включав його до конструкції, інший нерідко намагався це робити, і тільки вказівки експериментатора допомогли йому запобігти помилки.</p> <p>Визначіть, які з наведених фактів характеризують поведінку шимпанзе, а які — поведінку дитини. Які особливості регуляції поведінки дитини порівняно з поведінкою шимпанзе у цьому прикладі?</p>	
	Разом за семестр	

2.8. Перелік питань для підсумкового контролю.

2.8.1. Тематика модульної контрольної роботи.

МКР 1

Варіант 1

1. Порівняльна психологія та зоопсихологія: спільне та відмінне у предметі. Теоретичні та прикладні завдання науки.
2. Типи адаптивної поведінки: демонстративна, територіальна, егоїстична, соціальна, оборонна, шлюбна та ритуалізована.
3. Методи вивчення процесу навчання у тварин.
4. Способи комунікації тварин. Тактильна чутливість. Зорова, акустична, хемокомунікація.
Основні вихідні поняття: зоопсихологія, порівняльна психологія, Рецептори. Дистантні аналізатори. Ольфакторна комунікація. Хемокомунікація. Ключовий подразник. Релізери. Відображення. Харчова поведінка. Комфортна поведінка. Оборонна поведінка. Будівельна діяльність. Еурифаг. Симбіоз. Грумінг. Асоційоване навчання. Інструментальний умовний рефлекс. Вільна оперантна поведінка. Імпринтинг.

Варіант 2

1. Місце зоопсихології в системі наукового знання. Методи вивчення психіки людини та тварини.
2. Основні напрями вивчення поведінки тварин: реєстрація етограм, комунікації тварин, біологічні ритми, еволюційні причини поведінки.
3. Загальна характеристика процесу навчання.
4. Ієрархія: організаційні форми приматів, ієрархічні стосунки людей.

Основні вихідні поняття: зоопсихологія, порівняльна психологія, Рецептори. Дистантні аналізатори. Ольфакторна комунікація. Хемокомунікація. Ключовий подразник. Релізери. Відображення. Харчова поведінка. Комфортна поведінка. Оборонна поведінка. Будівельна діяльність. Еурифаг. Симбіоз. Грумінг. Асоційоване навчання. Інструментальний умовний рефлекс. Вільна оперантна поведінка. Імпринтинг.

Варіант 3

1. Інстинктивна поведінка. Реалізація видового досвіду в індивідуальній поведінці.
2. Структура суспільства і механізми її підтримання.
3. Біологічне сигнальне поле. Мова тварин.
4. Класифікація навчання: звикання (габітуція), сенсibiliзація, класичне та інструментальне обумовлення, латентне навчання, інсайт, імпринтинг, облігатне та факультативне навчання.

Основні вихідні поняття: зоопсихологія, порівняльна психологія, Рецептори. Дистантні аналізатори. Ольфакторна комунікація. Хемокомунікація. Ключовий подразник. Релізери. Відображення. Харчова поведінка. Комфортна поведінка. Оборонна поведінка. Будівельна діяльність. Еурифаг. Симбіоз. Грумінг. Асоційоване навчання. Інструментальний умовний рефлекс. Вільна оперантна поведінка. Імпринтинг.

МКР 2

Варіант 1

1. Проблема онтогенезу поведінки. Розвиток психічної діяльності в пренатальному періоді. Вроджене і набуте в пренатальному розвитку поведінки.
2. Ранній досвід. Облігатне навчання. Реакція слідування. Закарбування. Статеве закарбування. Раннє факультативне навчання.
3. Пізнавальна функція ігрової активності тварин. Гра і дослідницька поведінка. Інстинктивні основи ігрового пізнання. Вищі форми ігрової дослідницької діяльності тварин.

Основні вихідні поняття: онтогенез, постнатальний період, ембріональний період, внутрішньоутробний період, період морфологічної зрілості, ювенільний період, неонатальний період, незрілонароджені тварини, вроджене впізнавання, ранній досвід, ювенільне маніпулювання, ігрова сигналізація, трофейні ігри, сексуальні ігри, сигнальна спадковість.

Варіант 2

1. Порівняльний огляд розвитку рухової активності зародка. 5. Пренатальний розвиток сенсорних здібностей і елементів спілкування.
2. Особливості постнатального розвитку поведінки тварин: пре- і постнатальний розвиток психічної діяльності; постембріональний розвиток поведінки у зріло- і незрілонароджених хребетних тварин; значення піклування про потомство.
3. Загальна характеристика гри у тварин.

Основні вихідні поняття: онтогенез, постнатальний період, ембріональний період, внутрішньоутробний період, період морфологічної зрілості, ювенільний період, неонатальний період, незрілонароджені тварини, вроджене впізнавання, ранній досвід, ювенільне маніпулювання, ігрова сигналізація, трофейні ігри, сексуальні ігри, сигнальна спадковість.

Варіант 3

1. Ембріогенез і розвиток психічного відображення.
2. Формування спілкування в іграх тварин. Спільні ігри та їх значення для дорослої поведінки. Ігрова сигналізація.
3. Вдосконалення ігрової активності у іграх тварин. Маніпулятивні ігри та їх біологічна обумовленість. Ювенільне маніпулювання і доросла поведінка.

Основні вихідні поняття: онтогенез, постнатальний період, ембріональний період, внутрішньоутробний період, період морфологічної зрілості, ювенільний період, неонатальний період, незрілонароджені тварини, вроджене впізнавання, ранній досвід,

ювенільне маніпулювання, ігрова сигналізація, трофейні ігри, сексуальні ігри, сигнальна спадковість.

МКР 3

Варіант 1

1. Зачатки вищих форм поведінки. Нижчий рівень розвитку перцептивної психіки.
2. Порівняльні дослідження антропогенетично значимих особливостей психіки на різних еволюційних рівнях. Цілеспрямоване перетворення об'єктів середовища.
3. Використання зоопсихологічних знань у психотерапії та розвиваючій роботі з дітьми: утримання домашніх тварин, анімалотерапія.

Основні вихідні поняття: мислення, інтелект, розсудлива діяльність, елементарна розсудлива діяльність, дедуктивне мислення. онтогенез, філогенез, К-стратегія, символізація, антропогенез, палеоневрологія, палеоконституціонологія, психотерапія, анімалотерапія, циркове дресирування.

Варіант 2

1. Визначення мислення та інтелекту людини. Проблема інтелекту тварин. Мислення людини і розсудлива діяльність тварин.
2. Вищий рівень розвитку перцептивної психіки.
3. Дослідження розвитку психіки в антропогенезі (палеопсихологія).

Основні вихідні поняття: мислення, інтелект, розсудлива діяльність, елементарна розсудлива діяльність, дедуктивне мислення. онтогенез, філогенез, К-стратегія, символізація, антропогенез, палеоневрологія, палеоконституціонологія, психотерапія, анімалотерапія, циркове дресирування.

Варіант 3

1. Вищий рівень елементарної сенсорної психіки.
2. Експериментальне вивчення розсудливої діяльності. 5. Вивчення здатності тварин до узагальнення і абстрагування.
3. Використання зоопсихологічних знань у діяльності людини: у господарській та промисловій діяльності, у природоохоронній діяльності.

Основні вихідні поняття: мислення, інтелект, розсудлива діяльність, елементарна розсудлива діяльність, дедуктивне мислення. онтогенез, філогенез, К-стратегія, символізація, антропогенез, палеоневрологія, палеоконституціонологія, психотерапія, анімалотерапія, циркове дресирування.

2.8.2. Питання до екзамену:

1. Історичні передумови виникнення зоопсихології. Погляди на психіку тварин у працях Лукреція, Платона, Арістотеля, Ламеттрі, Кондільяка, Ламарка, Дарвіна. 2. Криза у вивченні поведінки тварин. 3. Порівняльна психологія та зоопсихологія: спільне та відмінне у предметі. Теоретичні та прикладні завдання науки. 4. Місце зоопсихології в системі наукового знання. 5. Методи вивчення психіки людини та тварини. 6. Етологія як наука про поведінку тварин. 7. Основні напрями вивчення поведінки тварин: ресстрація етограм, комунікації тварин, біологічні ритми, еволюційні причини поведінки. 8. Типи адаптивної поведінки: демонстративна, територіальна, егоїстична, соціальна, оборонна, шлюбна та ритуалізована. 9. Проблема інстинкту і наущіння. 10. Інстинктивна поведінка. Реалізація видового досвіду в індивідуальній поведінці. 11. Етологічна концепція інстинктивної поведінки (К. Лоренц, Н. Тінберген) : комплекс фіксованих дій. 12. Загальна характеристика процесу наущіння у тварин. 13. Класифікація наущіння: звикання (габітуція), сенсibiliзація, класичне та інструментальне обумовлення, латентне наущіння, інсайт, імпринтинг, облiгатне та факультативне наущіння. 14. Методи вивчення процесу наущіння у тварин. 15. Соціальна поведінка тварин. Структура спільнот і механізми її підтримання. 16. Репродуктивна поведінка тварин. 17. Роль агресії у підтриманні структури суспільства. 18. Форми організації суспільств тварин. 19. Ієрархія: організаційні форми приматів, ієрархічні

стосунки людей. 20. Комунікативна поведінка тварин : біологічне сигнальне поле. 21. Мова тварин. 22. Способи комунікації тварин. Тактильна чутливість. Зорова, акустична, хемокомунікація. 23. Проблема онтогенезу поведінки тварин. 24. Розвиток психічної діяльності в пренатальному періоді. 25. Вроджене і набуте в пренатальному розвитку поведінки. 4. Порівняльний огляд розвитку рухової активності зародка. 26. Пренатальний розвиток сенсорних здібностей і елементів спілкування. 27. Ембріогенез і розвиток психічного відображення. 28. Особливості постнатального розвитку поведінки тварин: пре- і постнатальний розвиток психічної діяльності; постембріональний розвиток поведінки у зріло- і незрілонароджених хребетних тварин; значення піклування про потомство. 29. Інстинктивна поведінка в ранньому постнатальному періоді. Інстинктивні рухи. Вроджене впізнавання. Вроджене впізнавання і ранній досвід. 30. Ранній досвід. Облігатне наuczіння. Реакція слідування. Закарбування. Статеве закарбування. Раннє факультативне наuczіння. 31. Пізнавальні аспекти ранньої постнатальної поведінки. Дослідницька поведінка. Облігатне наuczіння і орієнтація. Раннє факультативне наuczіння і орієнтація. Раннє маніпулювання та його пізнавальне значення. 32. Раннє формування спілкування. 33. Загальна характеристика гри у тварин. 34. Вдосконалення ігрової активності у іграх тварин. Маніпулятивні ігри та їх біологічна обумовленість. 35. Ювенільне маніпулювання і доросла поведінка тварин. 36. Формування спілкування в іграх тварин. Спільні ігри та їх значення для дорослої поведінки. Ігрова сигналізація. 37. Пізнавальна функція ігрової активності тварин. Гра і дослідницька поведінка. 38. Інстинктивні основи ігрового пізнання. 39. Вищі форми ігрової дослідницької діяльності тварин. 40. Еволюція психіки. Нижчий рівень психічного розвитку. 41. Еволюція психіки. Вищий рівень елементарної сенсорної психіки. Зачатки вищих форм поведінки. 42. Еволюція психіки. Нижчий рівень розвитку перцептивної психіки. 43. Еволюція психіки. Вищий рівень розвитку перцептивної психіки. 44. Проблема інтелекту тварин. 45. Мислення людини і розсудлива діяльність тварин. 46. Експериментальне вивчення розсудливої діяльності. 47. Вивчення здатності тварин до узагальнення і абстрагування. 47. Роль розсудливої діяльності у поведінці тварин. 49. Порівняльні дослідження онтогенезу тварин і людини. 50. Філогенез онтогенезу і піклування про потомство. 51. Порівняльні дослідження антропогенетично значимих особливостей психіки на різних еволюційних рівнях. 52. Цілеспрямоване перетворення об'єктів середовища. 53. Здатність до символізації, спільної діяльності, усвідомлення себе, засвоєння готового досвіду від інших у тварин. 54. Дослідження розвитку психіки в антропогенезі (палеопсихологія). 55. Використання знань про психіку і поведінку тварин у господарській діяльності людини, що ґрунтуються на життєвому досвіді. 56. Використання зоопсихологічних знань у діяльності людини: у господарській та промисловій діяльності, у природоохоронній діяльності. 57. Використання зоопсихологічних знань у психотерапії та розвиваючій роботі з дітьми: утримання домашніх тварин, анімалотерапія.

2.9. Система оцінювання (критерії оцінювання та шкала оцінювання)

із дисципліни «Зоопсихологія та порівняльна психологія»

2.9.1. Розподіл балів у межах навчальної дисципліни

форму підсумкового контролю – екзамен

Денна форма навчання

<i>Практичні заняття</i>							<i>Модульний контроль</i>	<i>Форма семестрової атестації - залік</i>
Максимальна кількість балів -75							Максимальна кількість балів -15	Максимальна кількість балів -10
ПЗ1	ПЗ2	ПЗ3	ПЗ4	ПЗ5	ПЗ6	ПЗ7	МК 1-3	екзамен

10	10	10	10	10	10	15	15	10
Всього – 100 балів								

Заочна форма навчання

<i>Практичні заняття</i>		<i>Модульний контроль</i>	<i>Форма семестрової атестації - залік</i>
Максимальна кількість балів -75		Максимальна кількість балів -15	Максимальна кількість балів -10
ПЗ1	ПЗ2	МК	екзамен
40	35	1-3 15	10
Всього – 100 балів			

2.9.2. Критерії та рівні навчальних досягнень студентів з курсу «Зоопсихологія та порівняльна психологія»

Оцінка ECTS	Сума балів за 100 бальною шкалою	Критерії	
A	90-100	Високий рівень володіння теоретичними знаннями й практичними вміннями	Студент вільно володіє навчальним матеріалом, успішно розв'язує завдання підвищеної складності, аргументовано висловлює свої думки, виявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань, під час виконання самостійної роботи. Основні питання розкриває на високому теоретичному й практичному рівнях, без ускладнень орієнтується в матеріалі, повністю відповідає на додаткові запитання. Якість відповідей свідчить про вільне володіння навчальним матеріалом, а також про ознайомлення з додатковим матеріалом із навчальної дисципліни. Набуті компетенції творчо застосовує в професійній предметній діяльності.
B	82-89	Достатній рівень оволодіння знаннями навчального матеріалу, вміннями їх практичного впровадження	Студент володіє навчальним матеріалом у межах програми навчальної дисципліни на творчому рівні. Під час відповідей виявляє вільне володіння лекційним і практичним матеріалом, проте у відповідях допускає неточності.

C	74-81	Середньо-достатній рівень володіння теоретичним матеріалом та готовності до оперування набутими вміннями й навичками	Студент володіє певним обсягом навчального матеріалу, здатний його аналізувати, проте не має достатніх знань та вмінь для формулювання висновків, допускає суттєві неточності. Розкриває основні питання, а на додаткові відповідає неповно. Ознайомлення з додатковими джерелами не є систематизованим.
D	64-73	Середній рівень володіння теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками	Студент володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або володіє частиною навчального матеріалу, уміє використовувати знання в стандартних ситуаціях. Послуговується тільки загальним поняттєвим апаратом, у цілому орієнтується в досліджуваному предметі, але розкриваючи основні питання допускає суттєві помилки.
E	60-63	Рівень володіння теоретичним матеріалом, практичними вміннями й навичками визначається нижчим за середній.	Домінує репродуктивний виклад інформації; труднощі в проведенні міжпредметних зв'язків навіть з допомогою викладача; знання основної термінології.
FX	35-59	Низький рівень володіння навчальним матеріалом, студент не спроможний опанувати практичні вміння без додаткових занять з дисципліни	Студент володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно. Робить принципові помилки у відповідях, не може дати обґрунтовані відповіді на всі основні питання викладача, не орієнтується в основних теоретичних і практичних положеннях курсу або не засвоїв окремі розділи курсу.
F	1-34	Низький рівень знань із дисципліни, відсутність практичних умінь і навичок, що є підставою для повторного вивчення дисципліни	Низький рівень знань із дисципліни, відсутність практичних умінь і навичок, що є підставою для повторного вивчення дисципліни.

2.10. Список рекомендованих джерел

Основні

1. Атамась Н. Птахи в місті. Життя та виживання в бетонних джунглях. Київ : Віхола, 2024. 216.
2. Вааль де Ф. Мораль без релігії. В пошуках людського у приматів. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2018. 360 с.
3. Зоопсихологія та порівняльна психологія [текст]: підручник. Вид. 2-ге перероб., доп. / В. П. Москалець. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 224 с.
4. Ільєнко М.М., Савелюк Н.М. Зоопсихологія з елементами порівняльної психології. Київ : Ліра-К, 2020, 208 с.
5. Корж О.П. Етологія тварин. Київ : Університетська книга, 2023. 236 с.

6. Легендзевич Р. Я. Порівняльна психологія та психофізіологія. Львів: Львівська політехніка, 2020. 220 с.
7. Москалець В. П. Зоопсихологія та порівняльна психологія [текст]: підручник. Вид. 2-ге перероб., доп. / В. П. Москалець. Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 224 с.
8. Шевців М.В., Філоненко М. Зоопсихологія з основами етології. Київ: Центр учбової літератури, 2021. 242 с.
9. Шквиря М. Хижі хроніки. Як полюють, кохають та ворогують ведмеді, леви і вовки. Віхола, 2023. 200 с.
10. Morris D. Patterns Of Reproductive Behaviour. Random House, 2016. 528 p.
11. Kershenbaum A. Why Animals Talk: The New Science of Animal Communication. Penguin, 2024. 288 p.

Допоміжні:

1. Гудолл Д. У пошуках надії. Рівне: Бородатий тамарин, 2024, 304 с.
2. Кушнір Р. Поведінка тварин. Дніпро : Коло, 2017. 160 с.
3. Sapolsky R. M. A Primate's Memoir. New York : Vintage, 2019. 384 p
4. Shettleworth S. J. Cognition, Evolution, and Behavior. Oxford University Press, 2010. 720 p.

Інформаційні ресурси

1. <http://tppjournal.com.ua/> «Теоретичні і прикладні проблеми психології»
2. <http://appspsychology.org.ua/index.php/ua/arkhiv-vydannia> «Актуальні проблеми психології»
3. <http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/> «Теорія і практика сучасної психології»
4. <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/psychology/> «Психологія»